

**ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕДУМОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ****TO THE QUESTION OF PREREQUISITES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY
FOR INTELLECTUAL PROPERTY OFFENSES****Герасименко О.О., аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права***Київський національний торговельно-економічний університет*

Статтю присвячено дослідженню природи та сутності передумов адміністративної відповідальності у сфері інтелектуальної власності. Запропоновано концептуальний підхід до розгляду передумов адміністративної відповідальності у двох аспектах: як передумов адміністративної деліктизації правопорушень та передумов ефективності інституту адміністративної відповідальності. Встановлено, що передумови адміністративної деліктизації правопорушень охоплюють систему чинників, які зумовлюють необхідність охорони та захисту визначеного кола суспільних відносин за допомогою санкцій адміністративно-деліктних норм. Передумови ефективності інституту адміністративної відповідальності пропонується розглядати крізь призму співвідношення між реальними результатами та цілями встановлення (санкціонування) норм права. На основі системно-структурного аналізу зроблено висновок про те, що передумовами ефективності адміністративної відповідальності у сфері інтелектуальної власності є: стан соціально-економічного і науково-технічного розвитку, суспільна свідомість (суспільна психологія і суспільна ідеологія), суспільна мораль, духовний і культурний розвиток суспільства, рівень соціальної відповідальності; політичний курс держави, офіційна ідеологія, дієвість механізмів державного управління, спрямованість політичної волі вищого державного керівництва; обґрунтованість і якість правового регулювання, стан правової системи та системи права, розвиток законодавства, дієвість механізмів нормотворення і правозастосування; рівень правосвідомості (правових знань і правової культури) населення, професійний рівень суб'єктів, задіяних у процесах творення і реалізації права. Констатовано, що зазначені передумови позитивно впливають на функціонування інституту адміністративної відповідальності у сфері інтелектуальної власності лише за умови, що їх існування, стан і рівень розвитку відповідають цілям правового регулювання адміністративно-деліктних відносин. Зроблено висновок про те, що з точки зору юридичної науки, яка орієнтована на розвиток правової системи, побудову правової держави та утвердження правових цінностей, першочергове значення має позитивний аспект передумов ефективності адміністративної відповідальності у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, адміністративне правопорушення, адміністративний примус, адміністративна відповідальність, передумови адміністративної відповідальності, передумови адміністративної деліктизації, передумови ефективності адміністративної відповідальності.

The article revolves around the nature and essence of the prerequisites of administrative responsibility in the field of intellectual property. The conceptual approach to understanding the preconditions of administrative responsibility is offered. According to this approach, the preconditions of administrative responsibility are considered in two aspects: as preconditions of administrative delictization and as the preconditions of efficiency of administrative responsibility. It is established that the prerequisites for administrative delictization cover a system of factors that determine the need to protect and defend a certain range of public relations by the sanctions of administrative-delict norms. Prerequisites of efficiency of administrative responsibility are examined through the prism of the relationship between the actual results and the objectives of establishing (sanctioning) the rule of law. Based on the system-structural analysis, it is concluded that the prerequisites of efficiency of administrative responsibility in the field of intellectual property are: the current state of socio-economic and scientific-technical development, social consciousness (social psychology and social ideology), social morality, cultural development, level of social responsibility; the political course of the state, the official ideology, the effectiveness of public administration mechanisms, the political will of the government; validity and quality of legal regulation, the state of the legal system and legislation, the effectiveness of mechanisms for rule-making and law enforcement; the level of legal awareness (legal knowledge and legal culture) of the population, the professional level of the subjects involved in the processes of creation and implementation of law, etc. It is stated that these prerequisites have a positive impact on the functioning of the institution of administrative liability in the field of intellectual property only if their existence, status and level of development meet the objectives of legal regulation of administrative-delict relations. It is concluded that, from the point of view of legal science, which focuses on the development of the legal system, building the rule of law and the establishment of legal values, the positive aspect of the effectiveness of administrative liability in the field of intellectual property is of paramount importance.

Key words: intellectual property, administrative offense, administrative coercion, administrative responsibility, preconditions of administrative responsibility, preconditions of administrative delictization, preconditions of efficiency of administrative responsibility.

Ефективність адміністративної відповідальності у сфері інтелектуальної власності (як на рівні застосування окремих адміністративно-деліктних норм, так і на рівні інституту адміністративного права) залежить від багатьох попередніх умов, починаючи з якості законодавчого регулювання і завершуючи рівнем професійної підготовки і вповноважених суб'єктів юрисдикції. Питання передумов відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності тісно пов'язані з проблематикою нормотворення, правозастосування, правоохорони, судочинства, контрольної-наглядової та виконавчо-розпорядчої діяльності. Їх важливість зумовлена величезною суспільною значущістю таких завдань, як «охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, утановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав,

чесні і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством» (див.: ст. 1 КУпАП) [1]. Впливаючи на ефективність адміністративно-правового захисту величезного кола суспільних відносин, вони детермінують об'єктивний стан функціонування та розвитку багатьох сфер суспільного життя.

У контексті розгляду передумов адміністративної відповідальності на загальноінституційному рівні (на рівні певних видів правопорушень), особливу увагу слід приділити двом аспектам цього питання. По-перше, передумовам установа адміністративної відповідальності за порушення загальнообов'язкових правил поведінки (передумови адміністративної деліктизації правопорушень); по-друге, передумовам ефективності відповідного інституту як загалом, так і у визначених сферах суспільного життя (передумови ефективності адміністративної відповідальності).

Передумови адміністративної деліктизації правопорушень охоплюють систему чинників, котрі зумовлюють

необхідність охорони та захисту визначеного кола суспільних відносин за допомогою санкцій адміністративно-деліктних норм. Тобто йдеться про передумови запровадження адміністративної відповідальності за ті чи інші протиправні діяння. Саме в такому аспекті розглядає передумови адміністративної відповідальності А.В. Гуржій, акцентуючи увагу на соціально-економічних чинниках адміністративної деліктизації правопорушень на автомобільному транспорті. Авторка цілком слушно наголошує: «Тільки шляхом аналізу соціальних та економічних параметрів негативного соціального явища можна оцінити його реальні масштаби, з'ясувати тенденції розвитку, визначити вплив на сучасне суспільство та економіку... Соціально-економічна характеристика правопорушень зумовлює постановку стратегічних завдань, вибір способів їх утілення, обсяги та структуру пов'язаних із ними витрат. Навіть незначні прорахунки під час оцінки соціально-економічних параметрів деліктності мають високу ціну. Їх результатом стає недостовірне прогнозування, низька якість планованих заходів та, як наслідок, слабка ефективність реалізації» [2, с. 65–66].

Як загальносоціальні передумови ефективності правового регулювання П.М. Рабінович визначає «відповідність норми об'єктивним законам (закономірностям) існування й розвитку людини та суспільства; відповідність норми конкретним історичним умовам її функціонування, реальним можливостям її здійснення (матеріальним, духовним, часовим, кадровим та ін.); відповідність норми реальним потребам та інтересам тих суб'єктів, відносини між якими вона має регулювати, відображати і враховувати; відповідність юридичної норми стану правосвідомості і моралі, рівню загальної культури, громадській думці згаданих суб'єктів; відповідність норми права висновкам тих наук (суспільних, природничих, технічних), які «предметно» вивчають об'єкти, що перебувають у сфері правового регулювання; відповідність юридичної норми загальним закономірностям цілеспрямованої організації та самоорганізації системних явищ...» [3, с. 173].

Водночас до юридичних (спеціальних соціальних) передумов ефективності юридичної норми цей учений зараховує: «правове закріплення домінуючих потреб суспільства; предметну визначеність діяльності правотворчого органу; визначеність меж правового регулювання; зумовленість правотворчої діяльності об'єктивними умовами розвитку суспільства; зміну сфери та типу правового регулювання; особливості правотворчості як результату творчого процесу; системність законодавства; якість законодавства; досконалість юридичної техніки; чітке визначення видів юридичної відповідальності, що настає за порушення нормативних приписів, механізму її реалізації» [3, с. 173, 174].

На думку американського дослідника Л. Фуллера (*Lon Luvois Fuller*) – основоположника теорії моральності права, важливою передумовою ефективності права є його моральність. Як наголошує автор, «будь-яке відхилення від принципів внутрішньої моралі права – це неповага до гідності людини. Судити її діяння на основі неоприлюднених законів чи законів зі зворотною силою або ж наказувати їй виконати якусь неможливу дію – продемонструвати повне ігнорування її здатності до самовизначення. Якщо ж береться за основу ідея про те, що людина не здатна на відповідальні вчинки, то права мораль втрачає підстави для існування. За таких умов застосування щодо неї неопублікованих законів чи законів зі зворотною силою навіть не є зневагою, адже тут уже нема чого зневажати. Навіть термін «судити» тут стає недоречним, адже людину вже не судять, а на неї впливають» [4, с. 152].

О.М. Куракін виокремлює суто психологічні передумови ефективності правового регулювання, адже людина у своїй поведінці керується не лише правовими приписами, а й власними інтересами, усталеними поглядами, уявленнями, емоціями, переживаннями, відчуттями. Якщо

ці риси в багатьох окремих осіб збігаються, то психологічний фактор набуває загального масштабу та стає передумовою ефективності правового регулювання, пов'язаною з психотипом соціальної групи та панівними в її межах поглядами [5, с. 25].

Деякі автори виокремлюють об'єктивні та суб'єктивні передумови ефективності правового регулювання. Якщо до об'єктивних передумов вони зараховують загальносоціальні чинники (соціально-економічний устрій, система господарювання, наявні форми власності), то під суб'єктивними передумовами ними пропонують розуміти: наукову обґрунтованість правового регулювання, своєчасність правотворчості, вдосконалення чинного законодавства, забезпечення стабільності правового регулювання, ясність правових приписів, активність правозастосовних органів тощо [6, с. 198].

Крім того, в спеціальній літературі також трапляється теза про те, що однією з передумов ефективності правового регулювання є рівень знань правових приписів суб'єктами права. В основу цієї тези покладено той факт, що реалізація норми права певним суб'єктом, як правило, ефективніша у випадках, коли суб'єкт добре обізнаний із її змістом, адже незнання правових норм унеможливило їх системну, послідовну та належну реалізацію [7, с. 27].

На підставі аналізу наведених підходів можна констатувати, що вони мають належне теоретичне підґрунтя та розкривають найбільш важливі аспекти передумов ефективності правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності. Кожен із них є помітним внеском у формування всебічного уявлення про передумови ефективності права, а також його окремих галузей та інститутів. Водночас щодо деяких їх дискусійних моментів маємо висловити певні зауваження.

По-перше, якщо розглядати ефективність правого регулювання у загальноприйнятому сенсі (як ступінь реалізації його цілей, а також як співвідношення його результатів із понесеними витратами), то її зв'язок із моральністю права прослідковується далеко не завжди, адже з точки зору досягнення цілей, які ставить перед собою суб'єкт творення (санкціонування) об'єктивного права, мораль може як бути, так і не бути чинником впливу на ефективність. Світова історія знає чимало прикладів, коли закони, далекі від вимог моралі, успішно вирішували завдання поточного моменту. Або ж закони, цілковито «просякнуті» ідеями моральності та гуманізму, далеко не завжди досягали поставленої мети. Зокрема, це стосується законів, спрямованих на протидію деліктності, адже успішна боротьба з правопорушеннями можлива тільки на основі компромісу між нормами моралі та суспільною необхідністю застосування примусу.

По-друге, методологічно необґрунтованою є розглянута вище класифікація передумов ефективності правового регулювання на об'єктивні (загальносоціальні чинники) та суб'єктивні (пов'язані з процесами правотворення і правореалізації). Справа в тому, що такі явища правової дійсності, як розвиток законодавства, стабільність правового регулювання, стан правопорядку, існують окремо від волі та уявлень окремої людини. У цьому сенсі вони настільки ж об'єктивні, як і загально-соціальні чинники: соціально-економічний лад, система господарювання, форми власності та ін. Якщо ж розглядати категорії об'єктивного/суб'єктивного у найширшому сенсі (тобто кризь призму незалежності/залежності від людства в цілому), то за такого підходу будь-які соціальні, економічні, юридичні та інші чинники ефективності права вважатимуться суб'єктивними, оскільки всі вони є нічим іншим, як виявом суспільної життєдіяльності.

По-третє, вважаємо недоцільним виокремлення в самостійну групу передумов, пов'язаних із психологією суспільства та окремих соціальних груп. У соціологічному аспекті суспільну психологію розглядають як

елемент суспільної свідомості, тобто «сукупності ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, настроїв, у яких відбивається природа, матеріальне життя суспільства і вся система суспільних відносин» [8, с. 619]. Оскільки суспільну свідомість прийнято зараховувати до загальносоціальних передумов ефективності правового регулювання, то, вочевидь, і суспільна психологія повинна розглядатися в тій же якості.

Відповідно до цього не варто виокремлювати в окрему групу такий чинник, як рівень правових знань суб'єктів права. Будучи елементом суспільної правосвідомості, він належить до юридичних передумов ефективності правового регулювання адміністративно-деліктних відносин у сфері інтелектуальної власності.

І останнє. Більшість наукових класифікацій не враховують впливу державно-політичних чинників на ефек-

тивність правового регулювання. Однак держава (як політична організація влади) наділена монополією у сфері творення об'єктивного права, є його єдиним творцем та гарантом його обов'язковості. За допомогою засобів права держава реалізовує свої зовнішні і внутрішні функції, окреслює свої цілі та напрями діяльності (тобто визначає державну політику), впорядковує суспільні відносини, забезпечує їх стабільність, охорону та захист.

Таким чином, зміст, спрямованість, якість та ефективність права значно детермінуються державою, її ідеологією, політикою, діяльністю, системою інститутів та іншими державно-політичними чинниками. Викладене дозволяє розглядати ці чинники як надзвичайно важливу і самостійну групу передумов адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
2. Гуржій А.В. Соціально-економічні передумови адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього перевезення вантажів та проїзду великогабаритних і великовагових транспортних засобів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 4. С. 65–71
3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права. Львів : Край, 2007. 192 с.
4. Fuller L. *The Morality of Law*. New Haven CT: Yale University Press, 1969. 215 p.
5. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Інститут держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2016. 21 с.
6. Стаднік І.В. Умови ефективності механізму правового регулювання господарських відносин: тези доп. Між. наук. практ. конф., *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір*. м. Хмельницький, 23 квітня 2019 р. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. С. 196–200.
7. Куракін О.М. Умови ефективності механізму правового регулювання. *Право і суспільство*. 2015. № 6 (2). С. 24–29.
8. Суспільне буття і суспільна свідомість // *Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін.* Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.